

TKANJE I TKALCI U LEPOGLAVSKOM KRAJU

Ovo izlaganje ima uglavnom informativnu svrhu, jer za neku dublju analizu tkalačkog umijeća varaždinskog kraja barem za sada nije bilo dovoljno vremena. Podrobnije proučavanje spomenute vještine tek slijedi.

Varaždinski muzej posjeduje golemi fundus tekstilnoga materijala iz lepoglavskog kraja. Na tom području sastaju se dva različita načina tkanja: jednostavno bijelo tkanje, u koje se katkada umeće obojena nit pa se tako dobiva ukras u obliku vodovodnih pruga i drugo, tzv. preborno tkanje, čiji je ukras izveden uglavnom crvenom predom s malo umetnute bijele i, vrlo rijetko, modre prede. Ornament je geometrijski s uzorcima osmerokrake zvijezde cvijeta, te raznih cikcak-linija i križa.

Dosad sam na terenu uspjela naći kazivače koji su tkali samo obično bijelo platno, pa će u ovome izlaganju biti riječi o lepoglavskim tkalcima upravo te vrste tkanja.

Jedan od tkalaca, Stjepan Godinić, rođen je 1901. godine, u Borju kraj Lepoglave. Tkao je još i nakon drugoga svjetskog rata, a tkalačko je umijeće naučio od oca (Mirka) koji je također bio tkalac (*tkalec*).

Drugi tkalac, Stjepan Šumečki iz Šumca kraj Lepoglave, tkao je još do prije nekoliko godina, a tkalačku je vještinu također naučio od oca (Mirka) tkalca, još negdje 1923. godine. Njegovi sinovi, Lojz, Valent i Stanko, također su tkali.

Za usporedbu mi je poslužio tkalac koji je najduže bio aktivan, tj. do prije šest godina, a to je Antun Jernejčić iz Donje Šemnice. Počeo je tkati negdje 1930, u svojoj šesnaestoj godini. Tkanje je i on naučio od oca, koji je bio rodom iz Mirkovca. Godine 1937. doselio je sa sinom, našim kazivačem, u Šemnicu Donju. Kazivač misli da je i njegov djed također bio tkalac.

Kao materijal za dobivanje *preje* u Borju i Šumcu služila je konoplja a u Donjoj Šemnici uz konoplju se sijao i lan, i to

ozimi *tušđak* i jari *lenek*. Kad bi biljke dozorile, *stepli* su sjeme i skupili vlati u jednu *mašelnicu*, tj. 40 šaka ili *pušlja* a zatim su to namakali. Močenje je u lepoglavskom kraju trajalo oko 10 dana pa i više, a u šemnici samo 48 sati, jer se namakala u toploj vodi. Nakon toga su prali u potoku, zatim *rasprestrli* da se suši. Poslije sušenja tuklo se na nožnoj stupi *tukađi*, da bi se odstranili otpaci, *pezdirje*, trlo na *trlici*, pa češljalo na *mikaču*, tj. željeznom češlju. Zatim se prelo na *kolovratu* s utaknutom rašljastom preslicom, nakon čega se tako dobivena *preja belila* i snovala.

Snuje se na okomitoj *snovači* koja se može okretati.

U sredini snovače nalazio se debeli štap, dug oko dva metra, zvan *srce*, koji se pričvrsti za strop. Okomito na srce stoje *križi*. *Križi* su spojeni s četiri kolca.

Preja se namatala na klupka kojih je bilo 12, a stavljali su ih u tri rešeta od kojih je svako imalo četiri pregrade. Pramen niti se na snovaču provodio kroz *šprinklju*, tj. daščicu s 12 rupica. Niti se vode okolo po snovači, a na klinovima se križaju (da bi se podijelile na parne i neparne). To je *prebir*. Niti se broje na *pasme*. Svaka *pasma* ima 5 *štrenjic* od po 12 niti (ukupno 60).

Sa snovače se *snutek* stavlja na *premu*. *Prema*, vodoravni tkalački stan, svojim se oblikom gotovo i ne razlikuje od tkalačkih stanova u tome dijelu Hrvatske. Cijela konstrukcija preme počiva na okviru od greda koji se zovu *rama za premu*.

Snutek se stavlja na *grebljice* i navija na *vreteno* (vratilo). Namotana osnova se uvodi, pomoću *hekleda*, u *niđanice* ili *niđelnice* (šumački ih je sam radio), koje vise na *škripcima* (šemnica) ili *šigama* (Lepoglava). Zatim se *preja* uvodi u *greben* (brdo). Taj posao rade dvoje. Greben je nekada bio od trske a kasnije od željeza. Trščana brda su šemničani dali raditi jednom majstoru u Keblu, dok su za lepoglavske potrebe radili majstori u Klenovniku (Car) ili su ih nabavljali iz Češke. U brdo od trske moglo se uvesti do 24 *pasme*. Gušće je brdo služilo za platno a rjeđe za tepihe.

Greben je bio u drvenom okviru zvanom *šlaga* (šemnica), *šlag* (Borje), *šlage* (šumec). Niti osnove vezale su se za komad platna *pritkanjek* na *vratilu za platno*. Pet štapića zvanih *cepci* drže niti osnove razdvojenima, a prostor između razmaknutih niti

je *zev*. Ničanice se dižu i spuštaju pomoću *nogalnica*.

Već napetu osnovu su *žlintrali* da bi bila glađa. *Žlintra* je bila kukuruzna ili pšenična juha, kojom se osnova premazivala, ili su je mazali voskom ili lojem. To su radili da se osnova ne suši, da bude što mekša. Za napinjanje platna služio je kotač *oi(r)kular*, u starije vrijeme drveni a kasnije željezni. Uz to je bilo i jedno dugo drvo zvano *zalevka*.

Potka *vutek* (Šemnica), *vuđenje* (Lepoglava), provlačila se kroz niti *snutka* pomoću *ščunjka* (Šemnica) ili *čunka* (Lepoglava). Niti su sukali na cijevi od bazge, na vodoravnom *kolovratu* (Šemnica) ili na *vitlu* (Lepoglava).

Nekada se tkala pretežno konoplja, rjeđe lan, dok je kasnije ušao u upotrebu i *konjđeo* (pamuk). Osnova je obično bila od konoplje ili lana, dok je za potku služio i pamuk ili se kombiniralo 8 niti *preje* i 4 *konjđeca* (pamuka).

Uglavnom se tkalo obično bijelo tkanje na dvije ničanice u koje se ponekad umetao ukras u boji u obliku vodoravnih pruga. Radili su i *partirano* platno od konoplje i pamuka za koje su se upotrebljavale četiri ničanice, tako da se naizmjenice po četiri puta pritisne prva i treća ničanica, a zatim druga i četvrta. Dobivao se ukras u obliku kockica, i to bijelih ili crveno-bijelih. U Borju se radio i tzv. *oviliš*, tj. jače platno koje su bojili u crno ili plavo i šivali odijela.

Širina tkanja je bila obično 75 do 80 cm. Ako je *vutek* bio tvrdi, onda je tkanje bilo šire. Istkano se platno spremalo u bale. Tkalci toga kraja tkali su cijelu godinu, a radili su za druge, koji su im donosili sav materijal, a za tkanje su plaćali u novcu. Za jednu *paljicu* (3 metra) plaćalo se 20 dinara, a za stare Jugoslavije cijena je iznosila 10 starih dinara.

Jernejčić je tkao po narudžbi i za okolna mjesta, kao npr. za Zabok, Bedekovčinu, Začretje, Jesenje pa čak i za Sloveniju. Dnevno se moglo otkati oko 5 metara, a vrsniji tkalac čak i 8 metara, no ako je *preja* bila loša, otkalo se samo oko 2 m. Ako bi se preda izbjeljivala pepelom od karbita, koji ju je izjedao, često bi se kidala.

Domaće platno služilo je za izradbu odjeće i ostalih tekstilnih predmeta kao što su plahte, stolnjaci i ručnici.

The Weaving and Weavers in the Region of Lepoglava
(S u m m a r y)

The article provides a description of textile processing and weaving techniques in the areas around Lepoglava. The three major informants, Stjepan Godinić, Stjepan Šumečki and Antun Jernejić, all come from families in which weaving was a tradition, passed down from generation to generation through the male line. The textile making process is described phase by phase, and local terms for particular works and the names of implements are given. The author mentioned how much the weaving specialists used to earn before and after the Second World War.

This interesting village craft is rapidly disappearing: of the three informants, the latest to retire was Jernejić, six years ago.

Stjepan Godinić, tkalac (snimio T. Đurić)